

عنوان بخش

علوم و تفسیر قرآن

■ آیه شریفه الذی **جَعَلَ لَكُم مِّنَ الْأَخْضَرِ نَاراً** ← استدلال به معاد جسمانی است. قول مشهور در مورد ملاک مکی و مدنی بودن آیات، زمان نزول است یعنی همه آیاتی که از قبل از هجرت نازل شده باشد مکی است گرچه در مکه نازل نشده باشد و همه آیاتی که بعد از هجرت نازل شده باشد مدنی است گرچه در مدینه نازل نشده باشد. نسخ مورد پذیرش مفسران شیعی عبارت از نسخ حکم و نه تلاوت است. به اجماع مسلمین نسخ به وسیله خبر واحد امکان‌ناپذیر است.

■ آیه شریفه و **لَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ** ← متضمن نوع مناقضه از اقسام جدل است و هی تعلیق امر علی مستحیل.

■ حدیث نزل القرآن علی سبعة احرف را بیشتر علمای امامیه صحیح نمی‌دانند.

■ معنای تأویلی «عین» در آیه شریفه **فَإِنَّكَ بِأَعْيُنِنَا** (ادراک) است و عین به معنی چشم را تأویل نمی‌گویند.

■ واو استیناف واوی است که در ابتدای جمله جدید می‌آید و برخلاف واو عطف ارتباط به ماسبق ندارد.

■ آیه شریفه **لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ يَفْرَحُونَ** ← درباره اهل کتاب نازل شده است. به عقیده بسیاری از محققین جمع قرآن کریم توسط پیامبر اکرم واقع شده و جمع آن توسط خلفاء امری موهوم است.

■ **سیدمرتضی می‌فرماید** ← آیه شریفه و ما كُنْتُ تَتْلُو، مربوط به قبل از بعثت است اما درباره پس از بعثت احتمال آشنایی پیامبر اکرم با خواندن و نوشتن وجود دارد.

■ نخستین آیاتی که بر پیامبر اکرم نازل شده است آیات اولیه سوره علق بوده است.

■ اولین کسی که قرآن کریم را در مصحف وادی گرد آورد و آن را بین دفتین قرار دارد علی علیه السلام بود.

■ انزال غالباً در مورد نزول دفعی و تنزیل در مورد نزول تدریجی استعمال می‌شود.

■ عدد کوفی آیات قرآن کریم صحیح‌ترین عدد آیات قرآن کریم است و آن ۶۲۳۶ آیه است.

■ زهرا وان نام دو سوره بقره و آل عمران قرآن کریم است.

■ نسخ حکم بدون تلاوت مورد بحث دانشمندان و مفسران شیعه می‌باشد.

■ **سور مسبحات سوره‌هایی هستند که** ← با سبح یا یسبح و یا سبحان و یا سبح به صیغه امر آغاز می‌شود و سوره منافقون در این زمره نیست و شامل هفت سوری اسری و حدید و حشر و صف و جمعه و تغابن و اعلی است. به عقیده صاحب البیان قرائات سبعة حجت نیست و نمی‌توان براساس آن حکم شرعی صادر نمود.

■ **اعراب‌گذاری نخستین بار توسط** ← ابوالأسود دثلی صورت گرفت و آن اعراب نقطه‌ای بود و اعراب ضمه و فتحه و کسره توسط خلیل بن احمد فراهیدی صورت گرفته است. آیه شریفه ثَمَانِيَّةُ أزواج نمونه بحث سبر و تقسیم است. قول مشهور در ملاک مکی و مدنی زمان است. قبل از هجرت مکی و بعد از هجرت مدنی است.

■ در نسخ لازم است فاصله زمانی بین آیه منسوخ و آیه ناسخ وجود داشته باشد و اگر بعد از نزول آیه‌ای که منسوخ می‌شود فرصتی برای عمل بدان نباشد و بلافاصله آیه ناسخ نازل شود آن را نسخ نمی‌گویند مثلاً آیه عشرون صابرون يغلبوا ماتین منسوخ نیست چون آیه مائه صابره يغلبوا ماتین بلافاصله بعد از آن نازل شده است.

■ ابوعمر و بن علاء و ابوعمر و بصری یک نفر است و عاصم نیز از قراء سبعة است و تنها حفص بن سلیمان است که راوی قرائت عاصم است و نه قاری.

■ آیه **وَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ** دارای مفهوم موافق است. یعنی اُف نگویید و ضرب و شتم نیز نکنید و آن را فحوای خطاب نیز می‌گویند. حارث محاسبی جمع قرآن کریم را به پیامبر اکرم نسبت می‌دهد.

■ آیه خلق الإنسان هَلُوعاً مجمل و آیه إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ مبین است.

■ **آیه أَوْ يَعْفو أَلَّذِي بِيَدِهِ عُقْدَةُ النَّكَاحِ، مجمل است زیرا** ← مشخص نشده است که آنکه عقده نکاح بدست اوست کیست؟ فقط به نحو اجمال فرموده است چنین شخصی بایستی عفو کند.

■ راویان قرائت عاصم ابوبکر بن عیاش و حفص بن سلیمان هستند اما حفص دوری از راویان قرائت کسایی است.

■ **قرائات معتبر و مقبول باید دارای سه شرط باشد:** ۱- هماهنگی و موافقت با رسم الخط یکی از مصاحف عثمانی؛ ۲- موافقت با قواعد و دستور زبان عربی؛ ۳- صحت اسناد قرائات به قراء سبعه یا عشره و یا مازاد بر آن.

■ **سوره فصلت جزء** ← سور عزائم است و سور عزائم سوری هستند که متضمن آیات سجده واجب هستند و البته از آن رو که این سوره با حم آغاز می‌شود جزو سوره حوامیم نیز هست.

■ **اسباب اجمال در آیه تَرِغِبُونَ أَنْ تُنَكِّحُوهُنَّ حذف است زیرا** ← رغب با حرف اضافه فی و یا عن استعمال می‌شود و هر دو در این آیه حذف گردیده است. وجه تقدیم یعلمون بر لایعلمون در آیه شریفه هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ شَرَاَت دَانِيَا است.

■ **آیه وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْماً دارای مفهوم موافق و لحن خطاب است.** ← اگر مفهوم نسبت به منطوق از طریق اولویت برخوردار نباشد به آن لحن خطاب گویند و چون خوردن مال یتیم و آتش زدن آن و غیره کاملاً برابر است می‌گویند آیه دارای لحن خطاب است.

■ **در آیه و مَا مَحْمُودٌ إِلَّا رَسُولٌ قَصِرَ أَضَافِي وجود دارد زیرا** ← پیامبر اکرم غیر از مقام رسالت دارای مقامات دیگری نیز هستند. در آیه أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينٍ، (اما) در معنای تفصیل استعمال شده است. و تفصیلیه با شرطیه جمع می‌شود.

■ **الف و لام در آیه إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ در معنی اسم موصول استعمال شده است** ← و این نوع الف و لام بایستی بر سر اسم فاعل و یا اسم مفعول درآید. کتاباً مُتَشَابِهاً یعنی آیات قرآن کریم در فصاحت و امور دیگر با هم متشابه است. در روایت است کهان الحق المعلوم لیس من الزکاه و إنما هو مقدار معلوم ینفقونه لِلْفُقَرَاءِ. و بنابراین، مقصود از حق معلوم صدقه مستحبه است. معتقدین به نسخ حکم و نه تلاوت، قاطبه مسلمینند. هم شیعه و هم اهل تسنن بدان معتقدند. و علمای شیعه به نسخ تلاوت اعتقاد ندارند. آیه لَا أَجِدُ فِيمَا أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا، افاده حصر اضافی می‌کند چون محرمات دیگری هم وجود دارد.

■ **در آیه وَاللَّهُ يُرْزِقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ** ← صنعت ایغال به کار رفته است و هو ختم الکلام بما یفید نکته یتیم المعنی بدونها.

■ اگر جزء زائد، غیرمتعین در کلام باشد به آن تطویل می‌گویند. در آیه قُلْ هِيَ عَصَائِ، صنعت اطناب به کار رفته است. معنای انْقَضُوا یعنی پراکنده شدند و این لفظ در سوره الجمعه وارد شده است.

■ النادی به معنی المجلس است و این لفظ در سوره العلق وارد شده است.

استفهام در آیه شریفه **آلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ** از برای تقریر است. **کلمه قطوف به معنی میوه‌هاست و در سوره الحاقه آیه ۲۳ که می‌فرماید: قُطُوفُهَا دَانِيَةٌ** یعنی میوه‌های آن نزدیک و در دسترس است.

■ **حرف إن در آیه وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ**، ان مخففه از ثقلیه است و حرف لام که بر سر فی داخل شده است بر این معنی دلالت دارد.

■ **آیه ولا تَتَّبِعُوا بِالْأَلْقَابِ به معنی آن است که** ← یکدیگر را با القاب زشت نخوانید.

■ **لفظ آیه در کریمه إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً به معنی** ← عبرت است.

■ **مرحوم طبرسی آیه واقفوا يوماً ترجعون فيه إلى الله** را آخرین آیه‌ای می‌داند که بر پیامبر اکرم نازل شده است. زایدبن سمیه که والی بصره بود از ابوالأسود دثلی درخواست کرد که روشی برای قرائت صحیح قرآن وضع نماید. در آیه لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ، یک نوع بدیعی به نام ارسال‌المثل به کار رفته است یا الفاظی که مانند مثل جاری شده است.

■ **درباره قول به موجب گفته‌اند** ← و حقیقتی رد کلام الخصم من فحوی کلامه.

■ **مفهوم مثل لا یلدغ المؤمن در آیه هل آمنکم علیه إلا کما آمَنْتُکُمْ علی أخیه مِنْ قَبْلُ (یوسف ۶۴) وجود دارد. آیه لیسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ کَاشِفَهُ (النجم ۵۸) از نوع ارسال مثل است.**

■ **قال الجوالیقی** ← اعجمی معرب زاد الکرمانی و معناه بالسریانیه الساکن و فی نسخه الشاکر.

■ **وجود لفظ کلاً و غالب خطاب‌های یا ایُّها النَّاس نشانی از آیات مکی است.**

■ **خط کوفی برای آنکه در کوفه پختگی و تکامل یافت بدین نام موسوم گشته است.**

■ **سیوطی از کعب‌الاحبار نقل می‌کند که گفت نخستین واضع خط، آدم ابوالبشر (ع) بوده است.**

■ **سعیدبن جبیر از مفسران طبقه تابعین است و قتاده او را اعلم به تفسیر در بین تابعین خوانده است.**

■ **احادیث من بلغ احادیثی است که** ← در ابتدای آنها لفظ (من بلغه) ذکر شده است. چنانکه کلینی از حضرت باقر علیه‌السلام نقل فرموده که (من بلغه ثواب من الله علی عمل ذلک العمل التماس ذلک الثواب اوتیه و ان لم یکن الحدیث کما بلغه) خداوند به کسی که حدیثی راجع به ثواب عملی شنیده و برای درک ثواب مزبور، آن عمل را بجای آورد، ثواب آن کار را می‌دهد، گرچه حدیث، چنانکه شنیده نباشد. این اخبار به حد استفاضه نقل شده است و شیخ انصاری در رسائل خود به حد اشباع درباره آن بحث فرموده است.

■ **از خصوصیات کلی و قطعی آیات و سور مکی، آیه سجده‌دار و لفظ «کلاً» است و لفظ «کلاً» جز در نصف اخیر قرآن در موارد دیگر استعمال نشده و سیوطی به نقل از عمانی گوید** ← حکمتش این است که نیمه اخیر قرآن اکثر در مکه نازل شده که اکثر اهل مکه، مردمی جابر و ناسامان بودند لذا لفظ «کلاً» بر سیبیل تهدید و انکار اهل مکه در این سوره‌ها مکرر آمده است. البته از خصوصیات قطعی آیات مکی، لفظ «یا ایها الناس» است لکن کلی نمی‌باشد زیرا در سوره بقره و نساء که مدنی است این آیات مشاهده می‌شود.

■ **سور «مسبحات» سوره‌هایی است که با کلمه‌ای از ماده «سبح» شروع می‌شود و عبارت است از** ← اسراء، حدید، حشر، صف، جمعه، تغابن، اعلی و نام دیگر سور «مسبحات»، «عرائس القرآن» است.

■ **اولین مدون تفسیر بنابر قول ارجح، سعیدبن جبیر است که وی شاگرد ابن‌عباس است و از تفسیر به رأی خودداری کرده و وابسته به مدرسه تفسیری مکه بوده است و مورد وثاقت شیعه و اهل سنت است و به دست حجاج شهید می‌شود. آیه شریفه «إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ» در مورد ولیدبن عقبه نازل شده است.**

■ **تعریف مفهوم و منطوق و اقسام مفهوم مخالف با ذکر مثال** ← منطوق آن است که لفظ در حمل نطق بر آن دلالت کند و اگر تنها یک معنی را محتمل باشد و بر غیر آن منطوق نگردد. «نصّ» و اگر معنی دیگری را به طور مرجوح محتمل باشد «ظاهر» و اگر به جهت دلیلی بر معنی مرجوح حمل گردد «تأویل» است و مفهوم آن است که لفظ نه در خود منطوق، بر آن دلالت کند و دو گونه است. مفهوم موافق و مفهوم مخالف.

■ مفهوم موافق آن است که حکمش با منطوق موافق است و خود ۲ قسم است فحوای خطاب و لحن خطاب و مفهوم خطاب آن است که حکمش با منطوقش مخالف است و چند نوع است:

✓ مفهوم صفت خواه نعت باشد یا حال یا ظرف یا عدد. مانند: «وإن جاءكم فاسق بنبأ فتبينوا» یا «فادكروا الله عند المشعر الحرام»؛

✓ مفهوم شرط مانند «وإن كن أولات حمل فانتقوا عليهن»؛

✓ مفهوم غایت مانند «فلا تحل له من بعد حتى تنكح زوجاً غيره»؛

✓ مفهوم حصر مانند «لا إله إلا الله، إن إلهكم إله واحد».

■ اهل سنت راویان منقول از صحابین و تابعین را به صرف صحابی بودن و احیاناً تابعی بودن مورد وثوق می‌دانند و احادیث و حتی اقوال منقول از آنها را از مقبولات و روایات موثق و مورد اعتماد برای تفسیر قرآن به حساب می‌آورند زیرا آنها صحابیان و تابعین را نیز از مصادر تفسیری می‌شمارند. ولی شیعه در تفاسیر روایی به روایاتی تکیه و اعتماد دارند که صرفاً از معصوم (پیامبر (ص)) یا (ائمه (ع)) باشد و روایات معصومین منقول از صحابیان و تابعان به شرط صحت شرایط نیز مورد قبول است. ولی اقوال اصحاب پیامبر (ص) به صرف صحابی بودن وثاقت ندارد و اگر صحیح باشد مانند اقوال سایر مسلمانان است نه در دریف قول معصوم که ناشی از علم غیب و متکی به «عصمت» است.

■ آیه شریفه «لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ» ← آیه مواریث است که به قولی ناسخ آیه «كتب عليكم إذا حضر أحدكم الموت إن ترک خيراً الوصیه» است.

■ آیه مبارکه «فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ» ← مجمل است و مبین آن از نوع مفصل است یعنی آیه «قالا ربنا ظلمنا انفسنا» مبین آن می‌باشد.

■ طبرسی در توضیح «مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ» گوید ← «وَهِيَ امْرَأَتُهُ الْخَائِنَةُ اسْمُهَا وَاغْلَهُ وَابْنُهَا كِنْعَانُ». بنابراین چنانچه از سیاق آیه زیر روشن است «مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ» مستثنی از اهل (خانواده) نوح است. و منظور همسر و فرزند وی می‌باشند. آیات «السَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ» و «لتصنع على عینی» از جمله آیات صفات است که در زمره متشابهات قرار می‌گیرد.

■ از جمله نام‌هایی که سیوطی برای «حمد» ذکر می‌کند ← الوافیه است و گوید سفیان بن عیینه آن را بدین نام می‌خواند زیرا تمام معانی قرآن در آن ایفا شده است و نیز دلایل دیگری برای آن ذکر می‌کند و از جمله نام‌هایی که برای سوره «بقره» عنوان می‌کند «فسطاط القرآن» است و گوید این نامگذاری به جهت عظمت آن است و آنچه از احکام که در غیر آن ذکر نشده در آن جمع است.

■ مرحوم طبرسی ← سوره توبه را آخرین سوره کاملی می‌داند که بر پیامبر (ص) نازل شده و آیه «وَاتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ» را آخرین آیه‌ای می‌داند که نازل شده است.

■ سیوطی در ذیل سوره تکاثر گوید ← گرچه قول مشهور، به مکی بودن است اما مدنی بودن سوره مختار ماست و در بیان دلیل، روایاتی را ذکر می‌کند من جمله: روایت ابن ابی حاتم از بریده که این سوره در باره دو قبیله از انصار که به همدیگر فخر فروشی می‌کردند نازل شده است.

TEST
□□□■

۳۷۱- در آیه «إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ» فاعل کیست؟

- (۱) حضرت داوود و سلیمان (۲) حضرت داوود و خصم (۳) دو فرشته (۴) متخاصمین

■ پاسخ گزینه «۱» صحیح است. و داوود و سلیمان إِذْ يَحْكُمَانِ فِي الْحَرْثِ.

۳۷۲- در آیات شریفه «خُلِقَ الْإِنْسَانُ هَلُوعاً إِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعاً»، کدام مورد به کار رفته است؟

- (۱) عام و خاص (۲) مجمل و مبین (۳) مطلق و مقید (۴) مفهوم و مطلق

■ پاسخ گزینه «۲» صحیح است. آیه خلق الإنسان هَلُوعاً مجمل و آیه إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ مبین است.

TEST
□□□■

۳۷۳- نخستین کسی که درباره قرائات به تدوین کتاب پرداخت

- (۱) ابان بن تغلب است که به نقل ابن ندیم (کتاب قرائات) را تألیف نمود.

- (۲) ابو عبیده قاسم بن سلام است که به طور مطلق اولین مؤلف از اهل سنت است.

- (۳) ابوبکر عباس بن مجاهد بغدادی است که کتاب (السَّيِّعَةُ فِي الْقَرَّائَاتِ) را تألیف کرد.

- (۴) حمزه بن حبیب زیات از قراء سبعة و از اصحاب امام صادق (ع) است.

■ پاسخ گزینه «۳» صحیح است. نخستین کسی که به گردآوری قرائات سبعة پرداخت ابن مجاهد (م ۳۲۴ هـ)

است و درباره او گفته‌اند لقد فعل مسبع هذه السبعة ما لا ينبغي ... و اولین مدون قرائات ابان بن تغلب از شاگردان امام زین العابدین علیه السلام است.

TEST
□□□■

۳۷۴- آیه شریفه ظاهر «الَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنكُم مِّن نِّسَائِهِمْ»، از نمونه آیاتی است که دارای

- (۱) سبب و حکمی خاص است. (۲) سببی خاص و حکمی عام است.

- (۳) سببی عام و حکمی خاص است. (۴) سبب و حکمی عام است.

■ پاسخ گزینه «۲» صحیح است. آیه ظاهر دارای سبب نزولی خاص است و در مورد سلمه بن صخر نازل شده است اما حکمی عام دارد.

TEST
□□□■

۳۷۵- درباره آیه شریفه «أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي يَدِّهِ عَقْدَةُ النَّكَاحِ»، کدام عنوان صدق می‌کند؟

- (۱) عام (۲) مجمل (۳) مطلق (۴) متشابه

■ پاسخ گزینه «۲» صحیح است. آیه أَوْ يَعْفُوَ الَّذِي يَدِّهِ عَقْدَةُ النَّكَاحِ، مجمل است زیرا مشخص نشده است که

آنکه عقدہ نکاح بدست اوست کیست؟ فقط به نحو اجمال فرموده است چنین شخصی بایستی عفو کند.

TEST
□□□■

۳۷۶- کدام تفسیر، تفسیر (روایی) نیست؟

- (۱) التَّبَيَّان (۲) البرهان (۳) الذَّرَامِثُور (۴) الصَّافِي

■ پاسخ گزینه «۱» صحیح است. تفسیر تبیان شیخ طوسی (م ۴۶۰) تفسیری علمی است و از علوم نحو و لغت و اعراب و اقوال مفسرین و غیره در آن به چشم می‌خورد.

TEST
□□□■

۳۷۷- کدام آیه شریفه افاده (حصر و اختصاص) نمی‌کند؟

- (۱) لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ (۲) وَ أَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولاً

- (۳) مَا قُلْتُ لَهُمْ إِلَّا مَا أَمَرْتَنِي بِهِ (۴) فَأَعْبُدِ اللَّهَ مُخْلِصاً لَهُ الدِّينَ

■ پاسخ گزینه «۴» صحیح است. در آیه فاعبدالله، حصر و اختصاصی وجود ندارد.

۳۷۸- آیه شریفه نجوی «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ فَقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ»، با کدام آیه نسخ شده

TEST
□□□■

است؟

- (۱) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا تَنَاجَيْتُمْ فَلَا تَتَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ (۲) فَلَا تَنَاجَوْا بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعَ صِيهِ الرَّسُولِ

- (۳) أَشْفَقْتُمْ أَنْ تُقَدِّمُوا بَيْنَ يَدَيْ نَجْوَاكُمْ ... (۴) أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نَهَوُا عَنِ النَّجْوَى ...

■ پاسخ گزینه «۳» صحیح است. آیه أَشْفَقْتُمْ بِنَا به آنچه صاحب البیان فرموده ناسخ آیه إِذَا نَاجَيْتُمُ الرَّسُولَ است.